

Надія Соколенко (Київ)

**УКРАЇНЬСЬКА
МОЛОДА РЕЖИСУРА:
ПУЛЬС МАЙБУТТЯ**

25 – 29 квітня цього року у Білій Церкві відбулася безпрецедентна за українськими вимірами акція – Фестиваль молоді української режисури ім. Леся Курбаса. Якщо не брати до уваги минулорічного ініційованого Російською спілкою театральних діячів огляду молоді режисури країн СНД, де, зрозуміло, була й досить потужна українська програма, в об'єктиві фестивальної уваги молоде режисерське покоління опинилося вперше.

Програма фестивалю налічувала 13 вистав з різних міст України: Білої Церкви, Вінниці, Луцька, Києва, Сімферополя та Харкова. Спектаклі, власне, утворили чудову оглядову панораму молодіжного театального процесу в усьому його розмаїтті, адже були представлені постановки державних репертуарних театрів, незалежних студій, аматорських колективів, єдине, чим дійсно обмежувалась участь у фестивалі, – вік режисерів-учасників, їм мусило бути не більше 33 років. Якщо врахувати, що новоспечені випускники «вишів» перші самостійні вистави починають робити у 23-25 років, – отримуємо приблизно 10-річний «коридор», що, власне, і визначає межі одного покоління. Хоча, на мою думку, навіть у цих межах все ж варто говорити про кілька відмінних

поміж собою режисерських формацій, відмінних, перш за все, світоглядами, ідеологією, мистецькими завданнями, естетичними орієнтирами, навіть, суто практичними сценічними прийомами і рівнем професійної підготовки.

Власне, фестиваль молоді режисури – одна з частин Міжнародного мистецько-освітнього проекту «Леся Курбас і світова художня культура», організованого Національним центром театрального мистецтва ім. Леся Курбаса за благодійної фінансової підтримки фонду «Розвиток України». Проте, хочеться вірити, вибір патроном фестивалю режисера-реформатора Леся Курбаса був не випадковим і не тільки формально пов'язаним із цього річним відзначенням 125-ї курбасової річниці. Маємо сподівання, що ім'я цього режисера на майбутнє визначить і курс фестивалю, і мистецькі критерії, і неабияку вимогливість до учасників.

Між іншим, місто Біла Церква як місце проведення такого форуму також виникло у прямій асоціації із діяльністю Леся Курбаса. Адже саме тут, у Білій Церкві, певний час протягом громадянської війни працював тоді очолюваний Лесем Курбасом «КийДрамТе», сказати б, «проміжний» етап між Молодим театром і майбутнім славнозвісним «Березолем». Історія ж театральної будівлі господарів фестивалю – Київського академічного обласного музично-драматичного театру ім. П. Саксаганського – також містить відомий для театралів епізод: саме в цьому приміщенні вперше на українській сцені Лесем Курбасом була поставлена одна з найвеличніших трагедій В. Шекспіра «Макбет». А пізніше саме тут успішно працювала Третя майстерня Мистецького Об'єднання «Березіль», очолювана Януарієм Бортником, на основі якої вже в 1925 році утворюється професійний театр, з 1928 року він носить ім'я Леся Курбаса. Зі зрозумілих причин, після 1933 року, коли режисер був заарештований і репресований, історія цього білоцерківського театру також трагічно уривається.

Проте, вирішальним для будь-якого фестивалю стає, зрозуміло, не стільки ландшафт, скільки більш вагомі ідеологічні установки. І тут неодмінно потрібно згадати про

ідеєю театру як мистецтва та інституції, яку послідовно втілював в життя Лесь Курбас і в Молодому театрі, і, особливо, в «Березолі». Останній і був моделлю тотального театру. Театру як синкретичного, а отже, вершинного мистецтва, як громадської інституції, як дослідницького і навчального осередку, як новітньої художньої лабораторії, зрештою, як національного театру, що має на меті реорганізувати не тільки «сцену», але й «зал», подавши взірці нової суспільної етики. Що вражає найбільше: масштаби діяльності однієї людини – Леся Курбаса, – який був ініціатором і творцем культурного Відродження країни. Певно, найголовнішим пріоритетом його уваги було виховання й підтримка молодих режисерів, сценографів, акторів, драматургів, усіх тих, хто формуватиме театральне мистецтво України протягом ХХ століття. Власне, ця безоглядна і вичерпна за своєю ширістю інвестиція у майбутнє, яку свого часу зробив Курбас, і досі відчутна, і досі цінна та стратегічно важлива.

Як ці ідеї пов'язуються із сучасною молодою режисурою? За відсутності особливої підтримки та уваги до молодих митців з боку держави – передусім йдеться про зламаній механізм функціонування державних програм, дотацій, грантів, що у свою чергу певною мірою спричиняє стагнацію українського театрального мистецтва – саме на цю молодь і покладається надія чергового реформування театру, створення театру сучасного, живого, небайдужого до актуальних проблем як нації, так і загалом – людської цивілізації у ХХІ сторіччі. Мені видається, що ці зміни, цей рух оновлення мусить бути одночасно і радикально-революційним, і терпляче, послідовно студійним. Адже список завдань, що їх в ідеалі мав би реалізувати сучасний театр, як і за часів Курбаса, майже неосяжний: тут і виховання акторів, і формування адекватного мистецького простору, і контексту, і віднаходження свого глядача. Власне, молодим режисерам є на кого «рівнятися» у справі розбудови національного театру – і головне, не боятися перевершувати своїх вчителів і попередників. Лесь Курбас, запевняю, діяв саме так.

Гра за правилами

Утім, в «об'єктиві» фестивалю молода режисура актуалізує не лише ідеалістичний аспект прогнозів і сподівань театрознавців та поціновувачів театру, що покладаються на прийдешнє покоління. Зринають питання й більш нагальні, що торкаються механізмів функціонування театру як інституції, місця в цій структурі молодшої режисури, своєрідної соціальної та професійної адаптації нещодавніх випускників у суспільстві та сучасній театральній системі.

Одним із таких важливих аспектів, що, зрештою, рідко стають об'єктом прицільної уваги театрознавців та критиків, є й питання своєрідного «вписування» молодого режисера в систему репертуарного театру, з його особливими умовами роботи – регулярне оновлення репертуару, необхідність задіяти ту чи іншу частину труп (з одного боку, переконувати у своїй професійній зрілості метрів, з іншого – мати справу з тими, хто мало задіяний у репертуарі), фінансові ризики і фандрайзинг для здійснення постановки, тощо...

За таких умов, молодому режисерові здійснити постановку в обласному репертуарному театрі цілком можливо – кадровий і репертуарний голод, як ніколи, дається взнаки. А от вжитися у напружений ритм «конвеєрного виробництва», не спасувати перед труднощами щоденної рутинної роботи, коли вибір п'єси продиктований не лише внутрішньою потребою висловитися, а зробити на цьому ім'я, заявити про себе – складніше.

Тож, з огляду на таку постановку питання, особлива увага була звернена на вистави молодих режисерів, здійснених в театрах репертуарних. Найбільш показовим у цьому плані виявився господар фестивалю – Київський академічний обласний музично-драматичний театр імені П. Саксаганського. Зважаючи на те, що кілька років тому з приходом нового директора та художнього керівника В'ячеслава Ускова Театр імені П. Саксаганського значно помолодшав – нещодавні випускники акторських курсів тепер становлять левову частку труп, а це, у свою чергу,

ставить додаткові завдання і перед режисерами. Адже постановки мають не лише урізноманітнювати репертуарну афішу, а й об'єктивно враховувати досвід акторів, допомагати професійному зростанню, вимагають додаткової студійної роботи. В рамках форуму Театром було презентовано своєрідний шоу-кейс – чотири вистави: «Попелюшка» Є. Шварца, «За двома зайцями» М. Старицького, «Ревізор» М. Гоголя, «Доньки-матері» О. Марданя. Перші три здійснені молодими режисерами, що вже працюють у штаті театру, відповідно Наталією Гаєвською (вона ж виконує обов'язки головного режисера театру), В'ячеславом Стасенком і Тарасом Мазуром. Варто зауважити, що, приміром, вже шоста постановка В'ячеслава Стасенка за три роки роботи в театрі, а «За двома зайцями» цього року стала лауреатом Міської літературно-мистецької премії імені І. Нечуя-Левицького. Проте на фестивалі імені Леся Курбаса «За роботу режисера з акторами» був відзначений спектакль камерної сцени «Доньки-матері» О. Марданя, дебютна вистава Ігоря Матіїва, який пізніше здійснив постановки в Черкаському театрі імені Т. Шевченка, в Івано-Франківському театрі імені І. Франка та «осів» у Донецькому національному музично-драматичному театрі.

Другим за кількістю представлених спектаклів виявився Київський академічний театр драми і комедії на Лівому березі – вистава для дітей «Пасажир у валізі» У. Хуба у режисурі Тамари Трунової та перша частина режисерського диптиху цьогорічних дебютанток Тамари Антропової та Анастасії Осмоловської «Мене нема (Пізно лякати)» – постановка Т. Антропової за п'єсою «Сонечки повертаються на землю» В. Сигарева.

П'єса «Пасажир у валізі» У. Хуба – спроба у вільній і легкій формі познайомити дитячу аудиторію із біблійною історією про Всесвітній Потоп – вперше поставлена в Україні. Це вигадлива і весела історія про трьох друзів-пінгвінів, яка у легкій ігровій манері знайомить дітей із релігійним аспектом життя, зі світом біблійних образів та тем, а також наочно доводить цінність дружби, важливість доброго і чуйного ставлення один до одного. Тамара

Трунова зуміла відшукати точну інтонацію для спілкування із залом, діалог ведеться через пантоміму, танок, пластичні дотепи і геги, які зрозумілі маленьким глядачам без слів і в той же час розкривають глибинну суть театру як мистецтва передусім ігрового, святкового. Найкращим свідченням, що ця режисерська «мова» є стовідсотково влучною, є шалений захват і сміх дітей. На фестивалі Тамара Трунова здобула перемогу у номінації «За елегантність режисерської форми».

У свою чергу друга вистава, представлена Київським театром драми і комедії на Лівому березі Дніпра «Мене немає (Пізно лякати)» – студентська робота Тамари Антропової та Анастасії Осмоловської, перенесена на професійну сцену. Це радикальне освоєння території російської нової драми, соціально ангажованої, «неприсмної» (якщо застосовувати епітет, який вживав ще Бернард Шоу), присвяченої проблемам молодого покоління, позбавленого батьківської уваги, соціальної підтримки, надзвичайно вразливого до всіх життєвих негараздів. На жаль, корпус нової драми, не російської, а взагалі світової та української зокрема, представлений в українському театрі вельми спорадично.

Під знаком нової драми

Зрештою, нова драма, кращі її зразки, на думку російського театрознавця Павла Руднева, вимагають від театрів, режисерів, акторів пошуків нових засобів виразності, розробки нової театральної мови, експериментів з формою, простором, методами, зрештою, виховання глядача, готового до болючих тем, відкритого й зацікавленого в експериментах. Багато в чому написана однолітками чи представниками того ж покоління нова драма ближча саме молодій режисурі – їх об'єднують спільні теми, проблеми, естетичні та формальні пошуки, часто – бажання епатувати. Можливо, саме ця спільність позначилася і на репертуарній палітрі фестивалю.

Окрім гостросоціального дебюту Тамари Антропової, Перший фестиваль імені Леся Курбаса представив також ще дві цікаві роботи, здійснені на основі п'єс, в яких

досліджуються «низи», соціально проблемні явища: «Депо “Північне”» за В. Сигарєвим у постановці Павла Юрова в МТМ «Сузір’я» (торік відзначена як кращий дебют театральною премією «Київська Пектораль») та «Наташина мрія» Я. Пулінович у постановці Станіслава Жиркова в заснованому ним та Ксенією Ромашенко театрі «Відкритий погляд», що працює при Театральному центрі НАУКМА «Пасіка» (цьогорічний лауреат «Київської Пекторалі» в номінації «Кращий режисерський дебют»). Утім, обидві постановки вирізняє передусім зрілість режисерського мислення, естетична й формальна цілісність, ретельна робота з акторами.

Переглянута ще раз, тепер у контексті фестивалю молоді режисури, вистава «Депо “Північне”», складна для сприйняття та прийняття з соціального та етичного боку, вразила своєю естетичною вивершеністю, логічною вивіреністю, точністю режисерського вирішення. Ця вистава грається на мікросцені «Сузір’я» вже два роки, і за цей час, як стало помітно, «Депо...» тільки набрало енергетичної потужності, тож було відзначене журі як «Краща режисерська робота».

У своєму театрі «Відкритий погляд» Станіслав Жирков у 2011 року дебютував одразу двома постановками – «Наташина мрія» Я. Пулінович та «Гуппі» В. Сигарева, які разом із завершеною напередодні фестивалю виставою «Сім’я. Сцени» за п’єсою Анни Яблонської, утворили соціальний триптих, присвячений проблемам сучасного молодого покоління. На фестивалі Станіслав Жирков був відзначений у номінації «Відвертість режисерського мислення».

Що ми загубили в чужих снах?

Однак не завжди така соціальна ангажованість, зосередженість на проблемних і винятково болючих точках суспільства взагалі чи молодого покоління зокрема є визначальними рисами молодого режисерського покоління. Людське існування, зрештою, було і є сповненим соціальних проблем, а от сучасний інформаційний простір переповнений негативними повідомленнями з суспільного та політичного

життя. Тут, на мою думку, спрацьовує певна компенсаторна функція театрального мистецтва і напрошується визначення ще не до кінця дослідженого, однак уже відрефлексованого існування ще одного, наймолодшого покоління, життя якого більш віртуальне, ніж реальне – генерації соціальних мереж, чи, якщо взятися за образні дефініції, такої собі twee-generation, яку характеризує особлива егоцентричність, зануреність у світ віртуального спілкування, певної відірваності від побутових реалій.

Частину вистав з представлених на форумі, можна, хоч, може, їхні автори й не погодяться, об'єднати саме такою виключеністю із побутового світу, особистісним ліричним висловлюванням, актуалізацією чистого, не зіпсованого буденним життям, мистецтва. Зауважені вище моменти вирізняють вистави «Очі блакитного пса» Кіри Малініної у постановці Антона Романова Сімферопольського театру-студії «Ми», «За течією» Р. Янга, у режисурі Максима Какар'якіна (Вінниця) та «Жовтим» Кіри Малініної й Юлії Даниленко («Лабораторія театру», Харків). Історія «Очей блакитного пса» відбувається у снах, де зустрічаються двоє молодих людей, і сновидні зустрічі виявляються значно насиченішими, цікавішими, реальнішими, сповненими справжнього почуття, аніж, очевидно, реальне життя героїв – вистава була відзначена «За культуру сценічного втілення». А в «Жовтим» драматурга та режисера К. Малініної та хореографа Ю. Даниленко через експресивну пластику контемпорарі досліджується розірваність людського існування, потреба вибору поміж мистецтвом та життям – утім, перемога за першим.

Окрім показів вистав, Перший фестиваль молоді української режисури імені Леся Курбаса запропонував низку майстер-класів з режисури, драматургії, акторського мистецтва, які проводилися французьким режисером Венсаном Гійомом, акторами Галиною Стефановою та Олегом Драчем, драматургами Недою Нежданною, Ярославом Верещаком та Олегом Миколайчуком. Бракувало хіба що окремого дискусійного клубу, де б проходили у вільній формі обговорення побаченого,

формувалися нові мистецькі зв'язки, відбувалася б критична рефлексія молодого театрального процесу.

Підсумок цього першого форуму однозначний – такий фестиваль Україні життєво необхідний, увага до молоді режисури – це, безперечно, ефективний стимулюючий імпульс до її подальшого розвитку і вдосконалення, адже важливий не лише сучасний етап театрального процесу, мейнстрім якого складає старше за віком покоління, важливий – поступ у майбутнє. Яким буде театр в майбутньому – вирішувати саме цьому молодому поколінню.